

NĚCO MÁLO Z VÝUKOVÝCH METOD

Design vzdělávacího procesu
Školní didaktika

semestr jaro 2021

Pojmosloví

- **Metoda**

- z řec. „meta hodos“ = cesta směřující k cíli
- postup, prostředek a návod, pomocí nichž dosáhneme cíle v kterékoli činnosti

- **Výuková metoda**

- uspořádaný systém vyučovacích činností učitele a učebních aktivit žáka směřující k dosažení výchovně-vzdělávacích cílů (Maňák, Švec, 2003)

- Výukové metody - patří mezi základní didaktické kategorie

Klasifikace výukových metod

- Různé přístupy

Maňák, Švec (2003) – podle stupně složitosti edukačních vazeb

- splývání pojmů výuková metoda / organizační forma
 - 1) klasické výukové m.
 - 2) aktivizující výukové m.
 - 3) komplexní výukové m.

L. Mojžíšek – podle fází výuky

- 1. Motivační
- 2. Expoziční
- 3. Fixační
- 4. Diagnostické a klasifikační

- Žádná z klasifikací nepostihuje komplexní přehled metod

Jak vybírat výukové metody

Výukové metody podporující

- Aktivitu
- Samostatnou práci
- Tvořivost
- Celistvý harmonický rozvoj žákovy osobnosti
- Současný trend pedagogiky = aktivizující metody

Pojetí výuky

Transmisivní

- Výuková koncepce **dogmatická** – učení pomocí předávání hotových poznatků
- Výuková koncepce **slovně-názorná** – J. Á. Komenský
- Výuková koncepce **verbálně-reprodukční** – pamětné osvojování a memorování bez předchozího porozumění (J. F. Herbart)

Konstruktivistické

- **Problémová** koncepce – (John Dewey) – propojení školního učení s učením životním
- **Rozvíjející vyučování** – učení má předbíhat vývoj dítěte (učení o **zóně nejbližšího vývoje**)

Transmise vs Konstruktivismus



Srovnávací kritéria

UČITEL

ŽÁK

ORGANIZAČNÍ FORMY VÝUKY

VÝUKA (PROCES, ZNAKY)

STRUKTURA HODINY

VZDĚLÁVACÍ OBSAH – ORIENTACE

KLIMA TŘÍDY

VIZE ŠKOLY JAKO INSTITUCE

Transmisivní a konstruktivistický přístup k výuce

Transmisivní přístup (staré paradigma)	Konstruktivistický přístup (nové paradigma)
Výuka = přenos hotových poznatků od těch, kteří vědí (z učitelovy mysli či z jiných zdrojů včetně elektronických) k těm, kteří vědí méně a ne tak dokonale	Výuka = konstruování poznatků na základě porovnávání nových informací získaných z různých zdrojů s původními představami (prekoncepty) studenta
Učení – pasivní přijímání informací	Učení – aktivní zmocňování se informací
Struktura tradiční hodiny: Opakování a (vnější) motivace Nové učivo Procvičování Vyhodnocení	Struktura hodiny (E-U-R): Evokace (aktivace dosavadních znalostí) Uvědomění (nebo budování) významu Procvičování a aplikace nových poznatků reflexe
Orientace na fakta a výsledky	Orientace na porozumění učivu a jeho „uchopení“
Přispívá k rozvoji paměti	Přispívá k rozvoji myšlení a tvořivosti
Co z toho vyplývá	
Pasivita studentů – důraz na přejímání a předávání	Aktivita studentů – dialog mezi tím, jak je svět chápán studentem, a tím, jak je mu zprostředkován
Učitel je garantem pravdy	Učitel je garantem metody (režisérem výuky)
Převládající typ uspořádání výuky = frontální vyučování) pokud se objevuje skupinová práce, tak pouze jako zpestření výuky či hodiny)	Převládající typ uspořádání výuky = skupinové vyučování (význam interakcí mezi studenty navzájem) a individuální práce
Kompetitivní struktura: překonej ostatní studenty, překonej své kolegy	Kooperativní struktura: důvěra vrstevnickým vztahům v procesu učení
Neosobní vztahy mezi aktéry učebního procesu	Učební komunita (učební společnost)
Škola rozřídovací instituce	Cílem školy je rozvoj kompetencí a talentu všech studentů

Transmisivní pojetí výuky

Zahrnuje výukové strategie zprostředkující žákům a studentům **hotové vědomosti a dovednosti**, vedou **přímou cestou k osvojování hotových poznatků**

Znaky:

- Soustředěnost učitele na učební osnovy / vzdělávací obsah
- Převaha metody výkladu (učitel, učební text)
- Snadný vznik nečekané potíže/překážky – nepozornost žáků
- Nemožnost přizpůsobit rychlost učení všem žákům (tempo orientováno na průměrné až slabé žáky)
- Obtíž při kontrole vědomostí jednotlivých žáků

Metody tradiční výuky (transmise)

Slovní (monolog / dialog)

- Vyprávění
- Vysvětlování
- Přednáška
- Práce s textem
- Rozhovor

Názorně demonstrační

- Předvádění a pozorování
- Práce s obrazem
- Instruktaž

Dovednostně praktické

- Napodobování
- Manipulování
- Vytváření dovedností
- Produkční


KDY použít tradiční metody výuky

- **Zprostředkování složitě pochopitelného vzdělávacího obsahu** vyžadujícího širší znalosti i z dalších oblastí
- Zprostředkování **abstraktního učiva**
- Zprostředkování **pouček, pravidel** (především v jazycích)

- Význam transmisivního pojetí výuky:
 - Žák dostává vzdělávací obsah utříděný **v uceleném systému** (Pecina, Zormanová, 2009)

- Negativum transmisivního pojetí výuky:
 - Chybí příprava žáka na řešení životních situací (Skalková)

Konstruktivistické pojetí výuky

- Hlavní rys konstruktivismu:
 - pojetí učení jako **aktivního, záměrného sociálního procesu konstruování významů z předložených informací a navozených zkušeností**
- Předkládané informace **zpracuje žák různě** s ohledem na charakter jeho poznávacího procesu, vliv emocí, názorů, očekávání
- Důraz na **proces konstruování poznatků učícím se subjektem** (žákem/studentem)
- Práce s **PREKONCEPTY** (žákovy představy o tom, jak funguje svět, přinášené do výuky  tyto představy ovlivňují jeho vnímání, porozumění dalším informacím a učení)
- **Co sledují konstruktivisté:**
 - Podmíněnost procesu učení úrovní žakových schopností, dosavadních znalostí a procesem učení
 - Proces učení je třeba zkoumat jako učení konkrétnímu vzdělávacímu obsahu
 - Zájem o oborové didaktiky, psychodidaktiku

Konstruktivistické výukové strategie

- Aktivizují žákovy poznávací procesy
- Vedou k rozvoji samostatnosti, představivosti, fantazie, logického myšlení, tvůrčích schopností

Konstruktivistické výukové metody

- Dialog
- Diskuse
- Problémové metody
- Brainstorming
- Didaktické hry
- Inscenační, situační metody
- Práce s ICT
- Kritické myšlení
- Učení v životních situacích...

A co napoví historický kontext

- ANTIKA

- **sokratovský dialog/sokratovská metoda** – metoda výuky, při níž učitel přivádí žáky pomocí návodných otázek k pravdivému, novému poznání
 - Sokratés: poznání je rozpomínání duše, tedy poznávání; úloha učitele při poznávání se rovná roli porodní báby
- **didaktická hra**
 - **Quintilianus:** výuka: napodobení → teoretické poučení → cvičení
Dvanáct knih o výchově řečníka (první publikace o výukových metodách)

A co napoví historický kontext

STŘEDOVĚK

- Slovní výukové metody založené na **pamětním osvojování církevních textů** (kterým žáci nerozuměli)
 - „biflování“ kanonických učebnic (schválených církví – **kánon**)
- Výuková metoda **disputace** – z protikladů se vyvozuje končené řešení (vědecká rozprava formou diskuse)

RENESEANCE

- Snaha omezit pamětní ho teoretického učení
- Základy moderní pedagogiky

A co napoví historický kontext

Jan Ámos Komenský

- **Přirozená metoda** – odvozená z poznání a napodobování přírody
- **Slovně názorná koncepce** výuky
 - Učení se slovům ve spojení s věcmi
 - Poznávání nového skrze smysly
 - Učit se všemu příkladem, pravidlem a praxí
 - Vycházet při výuce z poznání bezprostřední skutečnosti
- Učitel by měl připojovat k popisům KRESBY/náčrtky
 - Vše probírané zobrazit
 - ...

Tradiční a inovativní výukové metody

Výhody a nevýhody tradiční a inovativní výuky
(podstatné znaky, Lacina 2009)

Faktory	Klasická výuka	Inovativní výuka
Časová náročnost přípravy výuky		
Čas potřebný pro realizaci výuky		
Vhodnost použití v úvodních hodinách		
Rozvoj myšlení, tvořivosti, představivosti fantazie		
Zvýšení zájmu studentů o učivo		
Sebezpoznání studentů		
Změna vztahů v učební skupině		
Dává studentům prostor k vyjádření vlastních názorů		
Přehledný zápis, systematizace		
Rozvoj komunikačních dovedností		
Rozvoj kooperace		
Vhodnost při zprostředkovávání většího množství informací studentům		
Vhodnost při upevňování a procvičování učiva		
Zvýšené nároky na pedagogické vědomosti, dovednosti a zkušenosti učitele		
Rozvoj schopnosti týmové práce		
Individualizace ve výuce		

Poznámka: prosím odpovídejte ANO / NE.

Inovativní (alternativní) výukové metody

Aktivizační

- Diskuse
- Situační m.
- Inscenační m.
- Problémová m.
- Didaktická hra

Komplexní

- Skupinová a kooperativní výuka
- Partnerská výuka
- Individualizovaná v.
- Metody kritického myšlení
- Projektová výuka
- Výuka dramatem
- Otevřené učení
- Učení v životních situacích
- Výuka podporovaná ICT
- ...

Charakteristika inovativních výukových metod

- Náročnější příprava
- Materiální zajištění
- Postupná příprava žáka na tento typ edukace – **žák je aktivním činitelem procesu**
- Učení:
 - Samostatné objevování
 - Zjišťování informací
 - Vyhledávání a zpracování informací
 - Aktivní spolupráce s ostatními
 - Týmová práce
 - Organizace
 - Kooperace
 - Komunikace v týmu

Edukace inovativními metodami

Metody **diskusní**

- HOBO metoda (dva protichůdné tábory)

Metody **situační**

- Metoda rozboru situace (pečlivé samostudium s následnou řízenou diskusí ve třídě)

Metody **inscenační**

- Sociální učení na modelových problémových situacích

Didaktická hra

- Simulační d. h.

Edukace inovativními metodami

Metody **heuristické** (řešení problémů)

- **Problémová metoda**

- Nedsdělování hotových poznatků, nýbrž vedení k samostatnému (nebo s pomocí učitele) odvození nových poznatků vlastní myšlenkovou činností
 - Aktivní badatelská činnost
 - Stanovení problémové situace
 - Učitel navodí problémovou situaci zadáním problémových úkolů a otázek

Typy problémových úkolů

- 1. tzv. uzavřené = jedno správné řešení
- 2. tzv. otevřené = více správných řešení

Zásady použití problémové úlohy, podmínky

- 1. logická **návaznost** s dosavadními poznatky žáka
- 2. **přiměřenost** věku, vědomostem a dovednostem žáků
- 3. problémový **obsah** (nový poznatek)
- 4. upoutá, vzbudí **pozornost žáků a chuť k poznání**
- 5. **učitel řídí činnost žáků** při řešení úloh

Objektivní podmínky pro práci žáků – klima:

- Příjemné prostředí
- Respektování osobnosti žáka
- Dobrý vztah mezi učitelem a žáky (důvěra, přátelství)
- Atmosféra beze strachu
- Spravedlivé hodnocení
- Podpora aktivních žáků (individuální úkoly)

Hodnocení problémových úloh

- Žák zná **předem přesně požadavky učitele**
 - co mám dělat
 - co se ode mě očekává
- Žák zná **předem přesně kritéria hodnocení vědomostí a dovedností**
- **Učitel neustále sleduje práci žáků**
- **Tolerance** žákova neúspěchu
- Učitel **chválí** výsledky práce žáků, i dílčí
- Učitel **hodnotí pozitiva práce** a popisně pojmenuje vše potřebné ke zlepšení
- **Motivace žáka** k pozitivní změně (odhalení dopadu pozit. změny)
- Učitel povzbuzuje žáka k dalším nápadům

Metody kritického myšlení (MKM)

Oblast inovativních výukových metod

- Řada definic kritického myšlení
- MKM chápány jako NÁSTROJ, vede žáky:
 - k porozumění učivu
 - k odhalování vztahů mezi osvojenými jevy a fakty
 - k vytváření vlastního názoru na téma
 - k hloubkovému učení

Stimulace kritického myšlení žáků – jak ji posílit?

Učitel – znalost MKM „na vlastní kůži“

- Program **Čtením a psaním ke kritickému myšlení** (*Reading and Writing for Critical thinking* – RWCT)
- http://www.kritickemysleni.cz/facelift_index.php
- časopis **Kritická gramotnost**
 - <http://www.kellnerfoundation.cz/pomahame-skolam-k-uspechu/projekt/pedagogicke-inspirace/casopis-kriticka-gramotnost>

Fáze kritického myšlení

Třífázový model učení (E-U-R)

EVOKACE

- učitel zjišťuje vědomosti a prekoncepty žáků
- **CÍL:**
- Aktivizovat žáka pro učení/téma
- Žák pracuje se svými prekoncepty, které podrobuje revizi, rekonstrukci
- Podpořit žakovu vnitřní motivaci

UVĚDOMĚNÍ si významu

- fáze expozice a fixace nové látky
- fáze učení
- žák hledá nové informace, porovnává je s původními i.
- **CÍL:**
- Udržet žákův zájem
- Podpořit vnímání a porozumění
- Podpora budování kognitivních mostů mezi starými a novými vědomostmi

REFLEXE

- žák třídí, upevňuje a systematizuje nové vědomosti
- Přetváří původní vědomostní schémata
- Nové informace zasazuje do starých
- Trvalý proces učení
- **CÍL:**
- Žák se učí vyjadřovat se vlastními slovy (zapamatování naučeného)
- Výměna názorů, korekce vědomostního schématu

MKM ve fázích E-U-R

EVOKACE

- Brainstorming
- Volné psaní
- Myšlenková mapa
- Pětilístek
- Kostka
- Klíčová slova
- Zpřeházené věty
- Víím – chci vědět – dozvěděl jsem se
- T-graf

Uvědomění

- INSERT
- Podvojný deník
- Skládankové učení
- V.CH. D.
- Čtení s otázkami
- Učíme se navzájem
- Pracovní listy
- Řízené čtení
- Párové čtení
- Interaktivní výklad

Reflexe

- Myšlenková mapa
- Pětilístek
- Kostka
- Volné psaní
- Brainstorming
- INSERT
- Vennův diagram
- ...

K samostudiu

- Zadání úlohy:
- *Z nabídky metod kritického myšlení v ISu si vyberte jednu konkrétní a zpracujte ji tak, že bude připravena k použití v reálné výuce oborového nebo oborově blízkého předmětu.*

Zdroje - výběr

- MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5. Dostupné také online na <https://www.scribd.com/doc/50889371/Ma%C5%88ak-%C5%A0vec-V%C3%BDukove-metody>
- PECINA, Pavel a Lucie ZORMANOVÁ. *Metody a formy aktivní práce žáků v teorii a praxi*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4834-8.
- ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4100-0.